

В ДУШІ, У ПАМ'ЯТІ, У СЛОВІ...

Тема Голодомору почала активно досліджуватися в українській літературі на початку 90-х років минулого століття. Своє правдиве слово про одну з найтрагічніших сторінок історії українського народу сказав у книзі художньої прози «Двоє на льотному полі» письменник зі Знам'янки Микола Гаврилович Петров, якому у грудні 2023-го виповнюється 100 років. Він же записав спогади земляків-очевидців.

У літературі М. Петров стверджувався в зрілому віці. Так склалося його життя. Народився в Новій Празі Олександрійського району у родині дрібного службовця. У 1927 році сім'я переїхала до Знам'янки. Про те, як жилося, згадував у автобіографії. Ось один епізод: «...А в глупу вересневу ніч інквізитори прийшли за татком. Родину викидають із хати. На вулицю – в сніг. І потім уже на цілих двадцять літ – тавро (ворог народу). З ним і ріс, і мужнів. Вимушена ізоляція, усамітнення (таких оминали). Порятунком – книжки, малювання. Рука тяглася до пера. Десятирічку таки закінчив: тяглися з останнього, голодували».

Призваний до лав Радянської армії, брав участь у Другій світовій війні. Був кулеметником. Після поранення лікувався у шпиталі. Нагороджений медаллю «За відвагу» та орденом Вітчизняної війни I ступеня.

З 1947 року працював у залізничній багатотиражці. Вищу освіту здобув у Кіровоградському педінституті (українська мова та література) та Київському державному університеті (германістика). З 1951 року і до виходу на пенсію викладав українську літературу та німецьку мову у Володимирівській школі Знам'янського району.

Писати Микола Петров почав ще у шкільні роки. Згодом, працюючи вчителем, постійно друкувався у періодиці. У 1950-1980-х роках його поезії, гуморески, оповідання охоче публікували газети і журнали. Проте по-справжньому голос знам'янчанина зазвучав лише в 90-і роки минулого століття. Це був найпродуктивніший період творчості нашого земляка.

«Він міг би без особливих зусиль домогтися ще у молоді роки письменницького статусу. Міг би за умови, що поступиться своїми світоглядними принципами. Усе своє свідоме життя він був “внутрішнім емігрантом”, тобто не сприймав радянської дійсності... І тільки ледь-ледь з'явилася можливість вільно висловитись – він взявся за письменницьке перо, щоб сказати все, що накопилось у нього за довгі роки вимушеного мовчання», – зазначив відомий літературознавець Григорій Клочек.

Усе, про що б не писав Микола Петров, було взяте з життя. Керувався принципом: дотримуватися життєвої правди, а не правдоподібності, передавати в художньому слові

тільки те, що або сам спостерігав, або ж пережили люди, яких ти добре знаєш і яким довіряєш. «Ні фантазії, ні уяви особливо напружувати не треба: матеріалу, життєвого досвіду під зав'язку», – вважав наш земляк.

Підтвердженням цього стала збірка «Двоє на льотному полі», яка побачила світ у 1995 році. Тематика оповідань досить різноманітна – війна, полон, окупаційне село, побут і труднощі перших післявоєнних років. І майже в усіх згадується Голодомор.

Микола Петров зумів у художній формі розповісти про розпач і зневіру людей, яким довелося пережити цю трагедію. Серед творів, у яких йдеться про Голодомор – «Коні», «Граната для Деміда», «Восьма паляниця», «Перша заповідь».

Головний герой оповідання «Коні» – боєць Іван Гальченко, їздовий і стрілець поважного віку. Таких, як він уже й не брали до війська. А у мирному житті – «індус». Таке прізвисько давали тим, хто колгоспові опирався, хотів господарювати індивідуально. Та все ж довелося і Гальченку своїх коней здати: «Плакав, коли вів коней під гострим, нещадним оком уповноваженого з району до стайні – усупільнювати». Коли ж колгоспники отримали наказ «організувати червону валку із хлібом для робочого класу», наважився разом з іншими на відчайдушний крок – набив мішки половою, що лишилася за стайнею. І то був останній кінський припас. «А де ж той хліб? Люди пухлими по селу никали, багато хто й зліг». Проте, не допомогла така хитрість. Коні, вимучені голодом, просто не змогли довести поклажу. А вже коли «уповноважений» додивився, що у мішках полова, – дісталось і коням, і людям. «Врятувало» Івана від покарання за організацію «куркульського саботажу» тільки те, що один із їздових був родичем голови артілі. Тож, і отримав Іван Гальченко «лише» два роки на Соловках.

Останньою краплею, яка переповнила чашу терпіння Матвія з оповідання «Граната для Деміда», стало свавілля бригадира Деміда, який намагався відібрати у хлопця – головного годувальника у родині – мішок із зібраними колосками: «Соціалістическу собственность розхіщаєш»? А малий «розкрадач» просто хотів знову відчутти смак хліба, якого у його родини ніколи не вистачало. Мати наловчилася ліпити чорні, неоковирні, нетривкі оладки. Їх склад, мабуть, не зміг би встановити жодний вчений. Тож, і захищав свою здобич як міг. Бо ж, хіба дарма він цілісінський день збирав колоски. Нехай і старі, вже почорнілі, проте, якщо їх підсушити, а потім змолоти на жорнах, змішати з висушеним цвітом акації і картопляним лушпинням – буде хоч якась пожива для менших сестричок. Мішок бригадир таки забрав. А Матвій отримав удар чоботом і «настанову»: «Маєш пам'ятного, елемент вражеський!» У іншого «вражеського елемента» – ще зовсім юного Степана, Демид відібрав торбину із зерном. І хоча хлопець клявся і божився, що назбирав усе із мишачих норок, Демид був неблаганний: украв, мовляв, на току. Тож, приніс Степан додому замість хліба криваві рубці та синці.

Зі свого сховку Матвій дістав гранату, яку хотів кинути до хати кривдника. Він вибрав день, коли Демидової жінки не було вдома. До кидка залишилося кілька секунд, та раптом Демид обернувся до вікна. Чоловік був не сам: на руках тримав маленьку дитину. Правиця Матвієва залякла, тіло мовби отерпло.

Гранату юнак жбурнув у ставок. Він готовий був помститися своєму ворогу, проте не зміг забрати життя у невинної дитини.

Побут, матеріальні нестатки, напівголодне існування людей відтворене в оповіданні «Восьма паляниця», герой якої журналіст Борис через голод наважився на злочин – вкрав із крамниці паляницю. Продавчиня Неля забула замкнути двері. І коли Борис переступив поріг, йому в обличчя так вдарило хлібним духом, що запаморочилося голова.

Велику, білу, пухку паляницю Борис вирішив продати на місцевому базарі, а за виручені гроші купити дві дешевші чорні хлібини. Запах хліба зводив з розуму, немилосердно хотілося їсти. Покупці на таку паляницю знайшлися швидко. Та несподівано в уяві Бориса постала продавчиня Неля, і він зрозумів, що дівчину незаслужено покарають за його вчинок. Зібравши останні сили, хлопець рушає назад до крамниці. «Темніє в очах – ось-ось упаде. В магазині – ні душі. Сім паляниць, як сім рожевошоких гладких облич, дивилися

на Бориса з полиці зверху. Витручив з-за борта шинелі і, зіпершись на прилавок, в'ялим рухом посунув до них восьмий – свій хліб». А потім перед очима Бориса попливли полиці, буханки, мішки і ящики. Від голоду він втратив свідомість.

Про людяність, яка перемагає страх покарання, йдеться у оповіданні «Перша заповідь». Оту «першу заповідь» – все зерно державі, свого часу порушив разом із головою колгоспу рахівник Корній Юхимович. У 1933-у виписали голодним односельцям зерно. Коли ж про це дізналися у районі, то обидва потрапили під суд: «Ах ви ж, підкуркульники, державні хлібозаготівлі зривати?!». Це коштувало чоловіку шістьох років на Соловках, де він втратив ногу. Через інвалідність і зміг повернутися додому живим. І ось тепер нинішній голова просить виписати борошна та олії Наталці Бондар, яку він ледь врятував від міліціонера, що побачив, як жінка теребила зерно для своєї голодної дитини. Корній Юхимович чудово знає, що може бути через його вчинок: «Та тоді ж нас обох...». Проте, у голови колгоспу свої аргументи: «А ти, Юхимовичу, про тюрму думав, коли своїх, сільських, опухлими бачив, з дітьми їхніми, що кісточками світили? Спатиметься зараз нам, коли молодиця по етапу піде, га? А хлоп'я сиротою зробимо?». Нічого не відповів рахівник, лише взяв чистий бланк, на якому «по-писарські чітко виводив літери: прізвище і ім'я – Наталчині».

Ця, хоч і єдина, книга художньої прози засвідчила: українська література в особі письменника із Знам'янки здобула чесного і талановитого літописця.

«...Де ви були досі?! Сиділи у своїй Знам'янці і мовчали. Перечитавши Вашу прозу, я зустрів зрілого майстра. І фабула, і композиція, і сюжет – все визначено і здійснено гранично чітко. А головне – характери, колізії, мовна характеристика не лишають сумнівів у справжності зображених людей і обставин», – так відгукнувся на творчість М. Петрова відомий письменник, лауреат Шевченківської премії Олександр Сизоненко. Проте, чи можна було за радянських часів говорити правду про Голодомор і чи була б така сповідь надрукована? «Моя совість не дозволяла мені бути пристосуванцем», – говорив Микола Гаврилович.

Планів у нашого земляка було чимало: мріяв написати про пережите і передумане, а ще залишилося чимало непрочитаного, особливо творів заборонених свого часу українських письменників. Не судилося... 6 грудня 1999 року М. Петрова не стало. Вже помертвон він був прийнятий до Національної спілки письменників України.

У літературно-меморіальному музеї І.К. Карпенка-Карого міста Кропивницького зберігається значна частина архіву прозаїка, у тому числі – рукописні чернетки особистих спогадів про Голодомор у Знам'янці 1932-1933 років та матеріали до книги про Голодомор 1933 року на Кіровоградщині, які увійшли до книги «Голоси із 33-го», упорядкованої Василем Бондарем.

Свій письменницький талант Микола Петров зміг реалізувати лише наприкінці життя. Проте, встиг сказати вагоме і правдиве слово у літературі.

Тетяна Ревва, науковиця
літературно-меморіального музею
І.К. Карпенка-Карого
міста Кропивницького

Опубліковано:
газета «Народне слово»,
№ 47 від 23.11.2023